

Melnik Z. V. Psychological determinants in long-term unemployment. This article examines the term long-term unemployment, which is closely linked to problems of poverty, increase destructive attitudes and social instability, marginalization and criminalization of society, which is a threat to national security and social progress. Justifies the recourse to socio-psychological analysis of the situation of unemployment, which is due to the fact that the psychology of overcoming unemployment lies at the intersection of two research vectors of personality psychology and the psychology of the situation. It is noted that for socio-psychological analysis of the phenomenon of long-term unemployment, it is expedient to use a synergetic approach, according to which behavior is seen as a result of the continuous interaction of the individual with the situation, and regarding the identity important are the cognitive and motivational factors, according to the situation – the psychological importance it has for the individual. Have that the defining characteristics of the behavior of the unemployed as a social group is a social and personal well-being. Attention is drawn to the psychological symptoms of long-term unemployment, which are characterized by different changes in psychological well-being of the individual. Also reveals conditions in long-term unemployment, in which people need psychological support, which consists of correction of its state to facilitate the employment process and should be done at several levels: motivational, cognitive, emotional, behavioral. Appropriate should be the condition of social environment. The latter is determined by the state employment policies, the priorities of socio-psychological improvement which is to adapt, update and activation of social groups and every human being.

Key words: unemployment, long-term unemployment, employment, social well-being, personal health, life crisis, individual crisis, employment, employment, work behavior.

Отримано 05.05.2016

УДК 316. 627–053.6

Л.П. Мельник,
eudos@ya.ru

О.М. Чайковська
chaikovska.oksana@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ТА ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Л.П. Мельник, О.М. Чайковська. Особливості просоціальної поведінки в підлітковому та юнацькому віці. У статті досліджується актуальна проблема просоціальної поведінки, яка викликає великий інтерес в різних галузях наукових знань. Соціально-економічні процеси,

що відбуваються в Україні, й водночас зростання егоїзму і байдужості в дитячому та молодіжному середовищах зумовлюють інтерес до проблеми морального розвитку.

Проаналізовано особливості просоціальної поведінки в учнів підліткового та юнацького віку. Розкрито зміст поняття «просоціальна поведінка». Здійснений теоретичний аналіз психологічних особливостей просоціальної поведінки. Розглянуто сучасні підходи до вивчення просоціальної поведінки, проаналізовано її форми..

Розроблено систему методичного забезпечення вивчення просоціальної поведінки і проведений порівняльний аналіз її проявів в учнів підліткового та юнацького віку.

Досліджено, що у підлітків спостерігаються наступні просоціальні тенденції: поступлива (конформістська), публічна, емоційна, а у юнаків - поступлива (конформістська), екстрена, альтруїстична; для підлітків характерним при наданні допомоги є оцінка витрат, прогахів та винагороди, а для юнацького віку притаманна більше норма соціальної відповідальності; на індивідуальному рівні у підлітків переважають цінності безпеки, самостійності та доброзичливості, а у представників юнацького віку, крім самостійності, доброзичливості ще універсалізм.

Зроблено висновок про домінування у підлітків егоїстичних мотивів, а у юнаків значно підвищується відсоток учнів, що належать до стійких альтруїстів. Також рівень розвитку відчуття емпатії в учнів юнацького віку значно вищий, ніж в учнів підліткового віку. Такий феномен пояснюється тим, що на рівень емпатії у підлітків впливає низка чинників: вони менш схильні до емпатії, їм потрібно більше часу для її розвитку. Це означає, що учні юнацького віку краще розуміють людей, емоційно співпереживають їм, тоді як підлітків характеризує відсутність мотиваційного зацікавлення до проблем та поведінки інших.

Ключові слова: просоціальна поведінка, соціальні норми, емпатія, емпатійні тенденції, альтруїзм, егоїзм, взаємодія, підлітки, ранній юнацький вік.

Л.Ф. Мельник, О.Н. Чайковская. Особенности просоциального поведения в подростковом и юношеском возрасте. В статье исследуется актуальная проблема просоциального поведения, которая вызывает большой интерес в разных областях научных знаний. Социально-экономические процессы, которые происходят в Украине, и в то же время рост эгоизма и безразличия в детской и молодежной среде, предопределяет интерес к проблеме морального развития.

Проанализированы особенности просоциального поведения у учеников подросткового и юношеского возраста. Раскрыто содержание понятия «просоциальное поведение». Осуществлен теоретический анализ психологических особенностей просоциального поведения. Рассмотрены современные подходы к изучению о социальном поведении, проанализированы его формы. Разработана система методического

обеспечения изучения просоциального поведения и проведен сравнительный анализ его проявлений у учеников подросткового и юношеского возраста. Исследовано, что у подростков наблюдаются следующие просоциальные тенденции: покладистая (конформистская), публичная, эмоциональная, а у юношей - покладистая (конформистская), экстренная, альтруистичная; для подростков характерной при предоставлении помощи является оценка расходов, проигрышей и вознаграждения, а для юношеского возраста присущая больше норма социальной ответственности; на индивидуальном уровне у подростков преобладают ценности безопасности, самостоятельности и доброжелательности, а у представителей юношеского возраста, кроме самостоятельности доброжелательности еще универсализм. Сделан вывод о доминировании у подростков эгоистичных мотивов, а у юношей значительно повышается процент учеников, которые принадлежат к стойким альтруистам. Также уровень развития ощущения эмпатии у учеников юношеского возраста более высок, чем у учеников подросткового возраста. Такой феномен объясняется тем, что на уровень эмпатии у подростков влияет ряд факторов: они менее склонны к эмпатии, им нужно больше времени для ее развития. Это значит, что ученики юношеского возраста лучше понимают людей, эмоционально сопереживают им, тогда как подростков характеризует отсутствие мотивационной заинтересованности к проблемам и поведению других.

Ключевые слова: просоциальное поведение, социальные нормы, эмпатия, эмпатийные тенденции, альтруизм, эгоизм, взаимодействие, подростки, юношеский возраст.

Постановка проблеми. Соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні, й водночас зростання проявів егоїзму і байдужості в дитячому та молодіжному середовищах зумовлюють інтерес до проблеми морального розвитку. Сучасне суспільство, в якому на перший план все більше виходять принципи успішності, особисті досягнення, неминуче ставить перед особистістю, яка розвивається, питання про вибір між тим, як потрібно вчинити в тій або іншій ситуації та власними інтересами. Дилема вибору між особистим і громадським, між особистою вигодою і благом іншої людини стає дуже гострою. Подібні протиріччя є причиною конфліктів, що відбуваються в сучасному суспільстві як на суспільному, так і на індивідуальному рівні.

У зв'язку з цим на даному етапі розвитку українського суспільства пріоритетним є курс на формування підростаючого покоління з активною життєвою позицією, здатного до особистісного самоствердження у соціально прийнятний, толерантний спосіб. Саме тому, актуальність формування просоціальної поведінки є важливим соціальним явищем на сучасному етапі розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування просоціальної поведінки привертала увагу зарубіжних учених (К.Бетсон,

Г.Карло, М.Греді, С.Харді, Л.Берковіц, Р.Чалдіні, Е.Аронсон). У вітчизняних дослідженнях проблемі окремих механізмів просоціальної поведінки приділяли увагу В.Абраменкова, Б.Братусь, Т.Гаврилова, Н.Кухтова, О.Леонтьєв, І.Юсупов, В.Ядов та ін.

Проте, в психолого-педагогічній літературі недостатньо досліджена проблема формування просоціальної поведінки в учнів підліткового та юнацького віку, недостатньо розроблені зміст, форми, методи ефективної діагностичної та корекційної роботи.

Метою статті є аналіз особливостей просоціальної поведінки в учнів підліткового та юнацького віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі просоціальну поведінку розглядають як поведінку індивіда, що орієнтована на благополуччя інших, надання їм допомоги [1]. Просоціальна поведінка трактується досить широко й не зводиться до однієї фіксованої моделі поведінки. На думку зарубіжних дослідників, просоціальна поведінка являє собою дії, які корисні іншим людям, а також форми поведінки, що включають в себе симпатію, співробітництво, допомогу, сприяння, альтруїзм (В. Джеймс, В. Занден, Л. Мерфі, Р. Чалдіні).

Форми просоціальної поведінки різноманітні: від простої люб'язності до серйозної благодійної допомоги. Деякі психологи вважають, що в основі такої поведінки формується особливий мотив, і називають його мотивом альтруїзму (мотивом допомоги, мотивом турботи про інших людей) [2]. При альтруїстичній поведінці акти турботи про інших людей здійснюються за власним переконанням людини, без будь-якого розрахунку або тиску з боку.

Модель активації просоціальної поведінки запропонував С. Шварц. Вона передбачає п'ять послідовних етапів процесу альтруїзму: 1) увага (ця фаза передбачає усвідомлення чужого горя, вибір ефективних альтруїстичних дій); 2) мотивація (пов'язана зі створенням персональної норми на основі соціальних цінностей і подальшим виникненням почуття морального обов'язку); 3) оцінка (передбачає оцінку потенційних нагород і витрат: соціальних (осуд), фізичних (наприклад, біль); 4) захист (наприклад від персональної відповідальності чи від усвідомлення важливості персональної альтруїстичної поведінки; 5) вчинок [4, с.69].

Ще одним аспектом є емпатія. Основна інтерпретація емпатії у трактуванні вітчизняних дослідників зводиться, як правило, до здатності людини емоційно відгукуватися на переживання іншого.

Багато досліджень розглядають емпатію як одну з найважливіших умов прояву просоціальної (альтруїстичної) поведінки (В. Аїкс, К. Бетсон, Т. Гаврилова, Д. Гоулман, І. Юсупов та ін.). Проте, установка на емпатійне реагування не означає просоціальну спрямованість особистості в цілому. Емпатія, досягнувши своєї вираженості в підлітковому віці, є лише стимулятором просоціальної поведінки в подальшому особистісному розвитку. І.М. Юсупов вважає, що

стимулювання у досліджуваних емпатійних переживань може сприяти формуванню просоціальної поведінки.

На основі розглянутих досліджень просоціальної поведінки (Н. Кухтова, Н. Молчанова, Р. Шаміонова та ін.), ми приймаємо тлумачення, згідно з яким просоціальна поведінка розглядається як сукупність змістовних (якості і властивості особистості) і динамічних (мотивація) характеристик особистості, що визначають схильність до надання допомоги оточуючим і готовність приносити користь іншим людям і суспільству в цілому.

Аналіз отриманих нами результатів емпіричного дослідження соціальних норм просоціальної поведінки учнів підліткового та юнацького віку здійснювався за методиками «Вимірювання просоціальних тенденцій» (Г. Карло і Б.Ренделла в адаптації Н. Кухтової, Л. Мельник), «Соціальні норми просоціальної поведінки» (І.Фурмановим, Н.Кухтовою в адаптації Л.Мельник), опитувальника Ш. Шварца для вивчення цінностей культури на індивідуальному рівні (частина друга). Рівень емпатії учнів підліткового та юнацького віку визначений на підставі методики «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (І.М. Юсупов); рівень альтруїзму на підставі методики «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері» (О. Потьомкіна).

У дослідженні взяли участь 107 вихованців позашкільного закладу. Дослідна робота проводилась на базі районного Будинку школярів смт. Чемерівці Хмельницької області. Вік обстежуваних складав від 10 до 17 років (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Склад експериментальної групи досліджуваних

Вік	Хлопці		Дівчата		Разом:	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	2	3	4	5	6	7
10-14 років	23	33,8	45	66,2	68	63,5
15-17 років	17	43,6	22	56,4	39	36,5
Разом:	40	37,4	67	62,6	107	100

Як видно з таблиці 1, хлопці склали у цій вибірці 37,4%, а дівчата 62,6 %. А якщо розглядати окремо по вікових групах, то підлітків 10-14 років у групі було 68 осіб (63,5 %), а саме: хлопців було 23 особи (33,8 %), дівчаток – 45 осіб (66,2%); учнів раннього юнацького віку було 39 осіб (36,5%), а саме: хлопців було 17 осіб (43,6 %), а дівчаток – 22 особи (56,4%).

Метою методики «Вимірювання просоціальних тенденцій» (Г. Карло і Б.Ренделла в адаптації Н.Кухтової, Л.Мельник) було: вивчення проявів просоціальної поведінки, зокрема оцінка шести різних типів просоціальної поведінки: поступливої (конформістської), публічної,

анонімної, екстреної, емоційної, альтруїстичної. Результати подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Типи просоціальної поведінки у підлітків та юнаків

Типи просоціальної поведінки	Результати відповідей у підлітків	Результати відповідей у юнаків
Поступлива (конформістська)	19 %	17 %
Публічна	18 %	13 %
Анонімна	13 %	16 %
Екстрена	13 %	18 %
Емоційна	21 %	17 %
Альтруїстична	16 %	19 %

З таблиці 2 видно, що **поступлива** (конформістська) просоціальна поведінка, яка відображає тенденцію надання допомоги в зв'язку з проханням притаманна 19% досліджуваних підлітків і 17% у юнаків; 18% у підлітків та 13% у юнаків притаманна **публічна** просоціальна поведінка, що стосується надання допомоги при наявності оточуючих людей. Людям, які надають допомогу, необхідна оцінка дії з боку інших, їм необхідно знати думку значущих для них людей або громадської думки в цілому про їх вчинок; 13% (у підлітків) та 18% (у юнаків) респондентів мають **анонімну** просоціальну поведінку, яка проявляється наданням допомоги в тих випадках, коли про це не знають навколишні. Той, хто допомагає не потребує оцінки вчинку, пов'язаного з наданням допомоги, так як, здійснюючи цю дію, він залишається вірним внутрішньо прийнятним ним нормативним цінностям, тобто йому досить самопокріплення; у 13% (у підлітків) та 18% (у юнаків) респондентів виявлена **екстрена** просоціальна поведінка, що стосується прояву просоціальних вчинків в надзвичайних та важких ситуаціях. Людина надає допомогу просто тому, що інша людина має потребу в цьому і їй приємно надавати допомогу в зв'язку з ситуацією, яка склалась; для 21% підлітків та 17% юнаків характерна **емоційна** просоціальна поведінка, орієнтована на надання допомоги людям, які мають потребу в емоційній підтримці і участь в ситуаціях, в яких надання допомоги емоційно забарвлене; **альтруїстична** просоціальна поведінка, яка передбачає можливість безкорисливого і благодійного надання допомоги без особистої вигоди, виявлена у 16 % підлітків та у 19% юнаків.

Дослідження дає змогу стверджувати про перегагу просоціальних тенденцій підлітків наступних типів: поступливої (догідливої, конформістської), публічної, емоційної, у юнаків - поступливої (догідливої, конформістської), екстреної, альтруїстичної.

Методика «Соціальні норми просоціальної поведінки», розроблена І.Фурмановим, Н. Кухтовою (адапт. Л.Мельник), виявляє ступінь

вираженості чотирьох видів норм, що впливають на просоціальну спрямованість поведінки: норма соціальної відповідальності, норма взаємності, норма справедливості, норма «витрати-винагороди».

Норма соціальної відповідальності - це суспільне правило, засноване на тому, що люди повинні допомагати тим, хто цього потребує, включає в себе почуття відповідальності за різні соціальні ситуації для уникнення почуття провини і збереження самооцінки. Ця норма вимагає просоціальної поведінки у всіх випадках, коли є потреба в допомозі і залежить від людини, яка може її надати.

Норма взаємності пов'язана з різними реакціями на надання допомоги, так званими обмінними відносинами різної мотивації (альтруїстична і егоїстична). Як правило, допомога надається в обмін на попередню допомогу, це очікування людей, що їх допомога іншим збільшить ймовірність того, що їм теж будуть допомагати в майбутньому.

Норма справедливості розрахована на надання допомоги людям «по заслугах». Заснована на тому, що члени групи будуть задоволені розподілом нагороди, яка пропорційна участі кожного члена групи. Люди визначають це як «справедливість», коли кожна людина отримує винагороду в тому обсязі, в якому було встановлено (зроблено) особисту участь у спільній діяльності.

Норма «витрати-винагороди» пов'язана з оцінкою витрат, програшів та винагороди при наданні допомоги.

Результати представимо у вигляді таблиці 3.

Таблиця 3

Види норм просоціальної спрямованості поведінки у підлітків та юнаків

Види норм просоціальної спрямованості поведінки	Результати відповідей у підлітків	Результати відповідей у юнаків
Норма соціальної відповідальності	19 %	22%
Норма взаємності	22 %	20%
Норма справедливості	28 %	30 %
Норма «витрати-винагороди»	31 %	28 %

Дослідження показало, що підлітки на перше місце ставлять норму «витрати-винагороди» (у юнаків дана норма на другому місці), на друге – норму справедливості (у юнаків дана норма посідає перше місце); на третє місце підлітки і юнаки віднесли норму соціальної відповідальності; на четвертому місці у всіх респондентів – норма взаємності. Отже, можна констатувати, що для підлітків характерним при наданні допомоги є оцінка витрат, програшів та винагороди, а для юнацького віку притаманна у 30 % відповідей норма соціальної відповідальності, яка заснована на тому, що люди повинні допомагати тим, хто цього потребує, включає в себе почуття відповідності за різні соціальні ситуації для уникнення почуття провини і збереження самооцінки.

В нашому дослідженні ми використовували Опитувальник Ш. Шварца для вивчення цінностей культури на індивідуальному рівні (частина друга). Опитувальник складається з 40 описів людини, які характеризують 10 мотиваційних типів цінностей: самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформність, традиція, доброзичливість, універсалізм.

Відповіді респондентів розподілились наступним чином: самостійність притаманна 14 % підліткам та 15 % юнаків, стимуляція – 8 % підліткам та 11 % юнаків, гедонізм виявлений у 7 % підлітків та у 9 % респондентів юнацького віку, досягнення характерне для 9 % досліджуваних підліткового віку та для 19 % юнаків, влада виявлена у 8 % підлітків та юнаків, безпека – 16 % та 7 % відповідно, конформність – 10 % підлітків та 7 % юнаків, традиція – 7 %, 8 % відповідно, доброзичливість – 12 % у підлітків та юнаків, універсалізм у 11 % підлітків та 13 % юнаків. Для зручності подаємо результати ще у вигляді таблиці 4.

Таблиця 4

Результати дослідження за Опитувальником Ш. Шварца

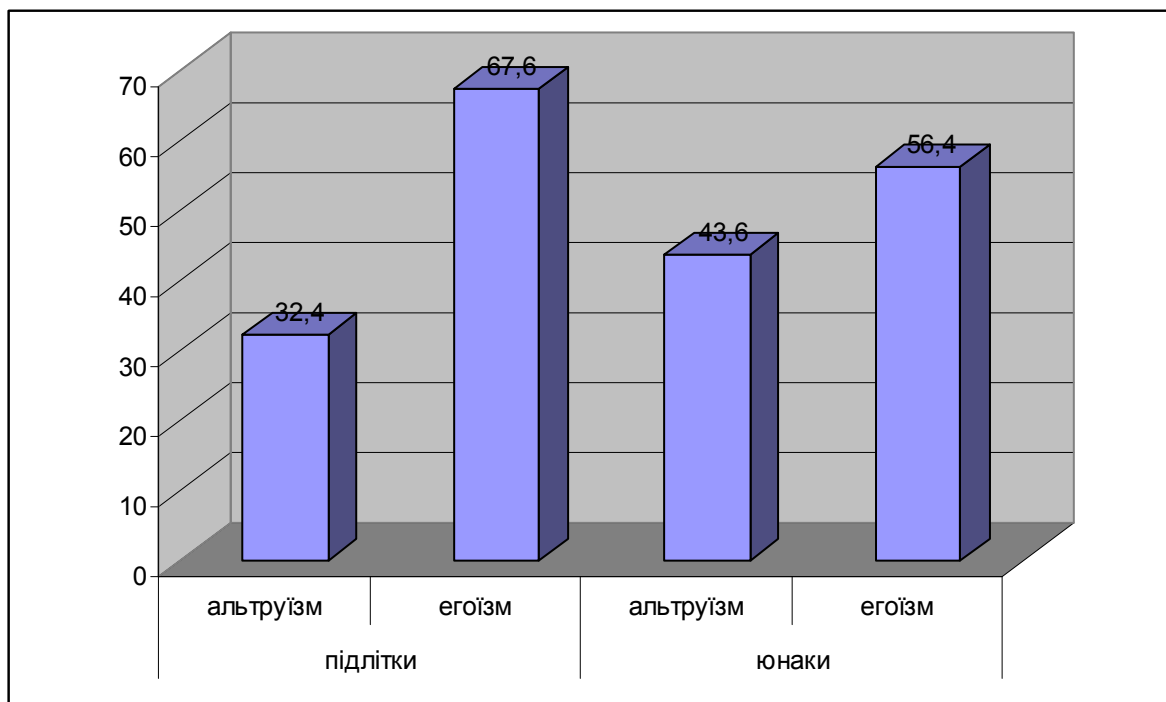
Цінності	Результати відповідей у підлітків	Результати відповідей у юнаків
Самостійність	14 %	15 %
Стимуляція	8 %	11 %
Гедонізм	7 %	9 %
Досягнення	9 %	10 %
Влада	8 %	8 %
Безпека	16 %	7 %
Конформність	10 %	7 %
Традиція	7 %	8 %
Доброзичливість	12 %	12 %
Універсалізм	11 %	13 %

Аналіз даних дає можливість визначити, що на індивідуальному рівні у підлітків займають цінності блоків Безпека (стабільність, безпека і гармонія суспільства, сім'ї і самого індивіда), Самостійність (свобода думки та дії) та Доброзичливість (підтримання та підвищення добробуту людей, з якими людина перебуває в контакті). Тоді як у представників юнацького віку - Самостійність (свобода думки та дії), Доброзичливість (підтримання та підвищення добробуту людей, з якими людина перебуває в контакті) і Універсалізм (розуміння, вдячність, терпимість і підтримання благополуччя всіх людей і природи).

Детальний аналіз експериментального матеріалу за опитувальником О. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері», дав змогу діагностувати установки спрямовані на «альтруїзм-егоїзм».

Розглянемо, як розподілились відповіді досліджуваних за рівнем розвитку цих показників (рис. 2.).

Рисунок 2. Показники рівнів альтруїзму, егоїзму учнів підліткового та юнацького віку

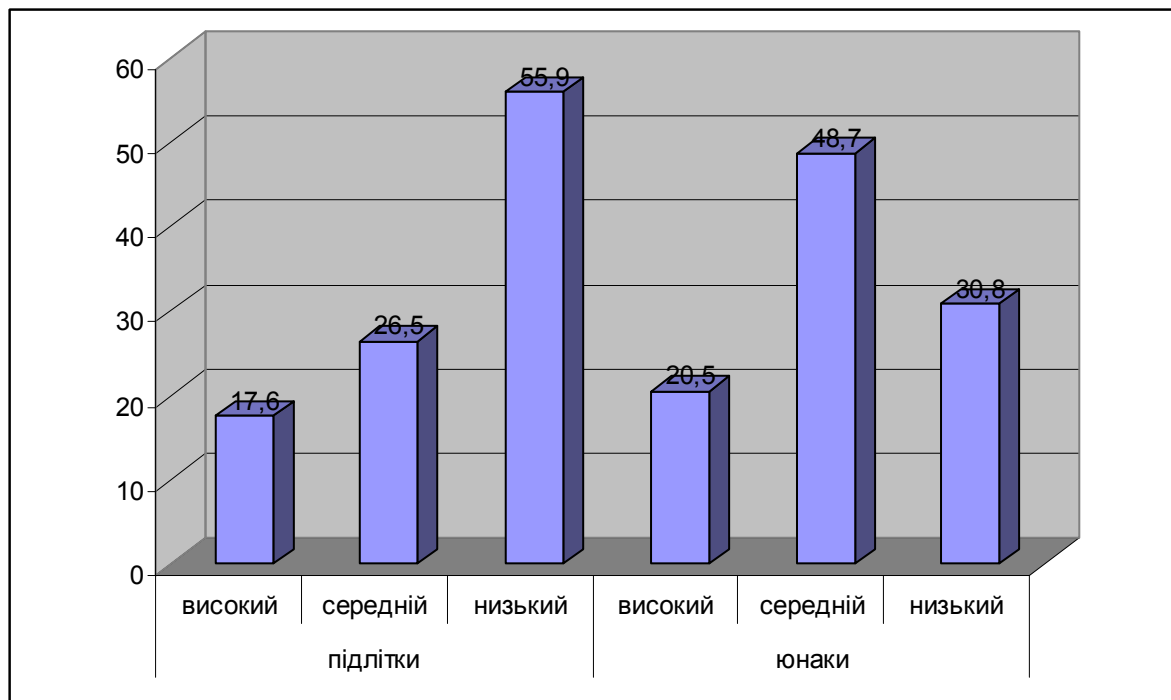
Узагальнення результатів дослідження свідчить про те, що у підлітків виражена егоїстична тенденція (67,6%), альтруїзм притаманний 32,4 % підліткам. Серед старшокласників значно збільшилась група учнів з домінуючими альтруїстичними мотивами поведінки (43,6%), у порівнянні з учнями підліткового віку виявилось значно менше школярів з нестійкими егоїстичними мотивами (56,4 %). Слід відзначити, що експериментальні дані свідчать про домінування у підлітків егоїстичних мотивів. У ранньому юнацькому віці значно підвищується відсоток учнів, що належать до стійких альтруїстів.

Респонденти з альтруїстичною позицією доброзичливі до інших, неагресивні, незлопам'ятні, легко пристосовуються, завжди знаходять спільну мову з однолітками. Такі підлітки прагнуть реалізувати себе в творчості, задовільнити свої пізнавальні інтереси. Вони характеризуються стійкими інтересами, рідко змінюють переконання.

Досліджувані, у яких домінує егоїстична спрямованість, характеризуються, перш за все, орієнтацією на себе, ігноруванням інтересів інших. Вони прагнуть задовільнити лише власні потреби, їх не турбують інтереси групи. Егоїсти ігнорують почуття і благополуччя інших людей. Вони характеризуються поведінкою, яка цілком залежить від ситуації, від їх настрою в даний момент і не зумовлена системою стійких ціннісних орієнтацій, інтересів.

Проаналізуємо розподіл досліджуваних за рівнями показників емпатії як важливого компоненту просоціальної поведінки. Результати проведеного опитування у вигляді кількісних показників рівнів

емпатійних тенденцій подано на рис. 1.

Рисунок 1. Показники рівнів емпатійних тенденцій учнів підліткового та юнацького віку

Як показує змістовий аналіз показників емпатійних тенденцій в учнів підліткового та юнацького віку, високий рівень емпатії зафіксований лише у 17,6 % підлітків та 20,5% юнаків з усієї експериментальної групи. Середній рівень емпатії мають 26,5% підлітків та 48,7% юнаків. Підлітків з низьким рівнем емпатії виявлено 55,9 %, юнаків - 30,8%. Порівнюючи ці кількісні показники, можна відзначити, що рівень розвитку відчуття емпатії в учнів юнацького віку значно вищий ніж в учнів підліткового віку. Такий феномен пояснюється тим, що на рівень емпатії у підлітків впливає низка чинників: вони менш схильні до емпатії, їм потрібно більше часу для її розвитку. Це означає, що учні юнацького віку краще розуміють людей, емоційно співпереживають їм, тоді як підлітків характеризує відсутність мотиваційного зацікавлення до проблем та поведінки інших. Можна зробити висновок, що розвиток схильності до просоціальної поведінки тісно пов'язаний з розвитком емпатії та альтруїзму.

Отже, дослідження показало, що у підлітків спостерігаються такі просоціальні тенденції як: поступливість, публічність, емоційність, а у юнаків - поступливість, екстренність, альтруїстичність. Також для підлітків характерним при наданні допомоги є оцінка витрат, програшів та винагороди, а для юнацького віку притаманна більше норма соціальної відповідальності; на індивідуальному рівні у підлітків переважають цінності безпеки, самостійності та доброзичливості, а у представників юнацького віку, крім самостійності, доброзичливості ще універсалізм. У підлітків переважають егоїстичні мотиви, а серед юнаків більше альтруїстів. Рівень розвитку відчуття емпатії в учнів юнацького віку

значно вищий, ніж в учнів підліткового віку. Тому, ми можемо констатувати недостатній розвиток просоціальної поведінки як у підлітковому віці так і в юнацькому. Подальшими напрямками дослідження можуть бути вивчення питання технологій розвитку та формування про соціальної поведінки у підлітків та юнаків.

Список використаних джерел

1. Психологический словарь / Под ред. В.И. Войтко. – М.: Высшая школа, 1982. – 215 с.
2. Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского. - 2-е изд., Исправл. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
3. Просоциальное поведение мигрантов и принимающего населения в условиях межкультурного взаимодействия: монография / Н.В. Кухтова и др.; под ред. Н.В. Кухтовой.–Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 20014. – 160 с.
4. Шамионов Р.М. Психология социального поведения личности: учеб. пособие. – Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. – 186 с.

L. P. Melnyk, O. M. Chaikovska.

Peculiarities of prosocial behaviour in teenage and preadult age.

The Actual problem of prosocial behaviour that causes an interest in different fields of scientific studies is investigated in the article. Social and economic processes that take place in Ukraine as well as increase of egoism and indifference in the environment of kids and youth cause the interest to the problem of moral development.

Peculiarities of prosocial behaviour of teenage and preadult students are analyzed. The nature of the term “prosocial behaviour” is shown. The theoretical analysis of psychological features of prosocial behaviour is distinguished. Contemporary approaches to the studies of prosocial behaviour are examined, its forms are analyzed.

The methodical providing system of studying of prosocial behaviour is made and comparative analysis of its display of teenage and preadult students is carried out.

It is investigated that compliant (conformist), public, emotional tendencies are typical for teenagers and compliant (conformist), express and altruistic are for preadults; it is typical for teenagers to evaluate outlays, loses and rewards while providing help; the norm of social responsibility is more typical for preadults; the values of safeness, independence and amiability predominate on the individual level of teenagers, and for preadults independence, amiability and also universalism are predominant.

There was made the conclusion about domination of egoistic motives of teenagers, and the percentage of students who belong to stable altruists is significantly increasing among preadults. Also, the level of feeling empathy in preadult students is significantly higher than in teenagers. Such phenomenon is explained by the fact that the several factors affect the level of empathy of

teenagers: they are less prone to empathy, they need more time for its development. It means the preadults understand people better, emotionally emphasize them, while teenagers are characterized by the lack of motivational interest towards the problem of the behaviour of others.

Key words: prosocial behaviour, social norms, empathy, empathic tendencies, altruism, egoism, interaction, teenagers, early preadult age.

References

1. *Psikhologicheskii slovar* [Psychological dictionary] / edited by V.I. Voitko. – Moscow: Vysshiaia shkola, 1982. – 215 p. (in Russian)

2. *Psikhologiia: Slovar* [Psychology: Dictionary] / edited by A.V. Petrovskii and M.G. Yaroshevsky. – 2nd edition. – M.: Politizdat, 1990. – 494 p. (in Russian).

3. *Prosotsialnoe povidenie migrantov I priniimaiyshchego naseleniia v usloviakh mezhkulturnogo vzaimodeistviia: monografiia* [Prosocial behaviour of migrants and accepting population in circumstances of international interaction: monography] / N.V. Kukhtova and others; edited by N.V. Kukhtova. – Vitebsk: Vitebsk State University after P.M. Masherov, 2014. – 160 p. (in Russian).

4. *Shamionov R.M. Psikhologiia sotsialnogo povedeniia lichnosti: uchebnoe posobie* [Psychology of social behaviour of individual: study guide]. – Saratov: Publishing center “Nauka”, 2009. – 186 p. (in Russian).

Отримано 04.04.2016

УДК: 37.013.8

И. А. Нигматуллина
irinigma@mail.ru

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ ОБУЧЕНИЯ В ТЕЧЕНИЕ ВСЕЙ ЖИЗНИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ- ЛОГОПЕДОВ В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Нигматуллина И. А. Освітні парадигми навчання протягом усього життя майбутніх учителів-логопедів у структурі сучасного вищого навчального закладу. Обґрунтовано, що актуальність досліджуваної проблеми визначена результатами проведеного аналізу системи професійної підготовки соціальних працівників у країнах Європи і Росії, який показав, що дана система в Росії, зокрема в Казанському (Приволзькому) федеральному університеті, розвивається згідно з інноваційними напрямками, орієнтованими на реалізацію ключових